

Keywords: educational organizations; teaching staff; negative mental states; organizational culture; organizational culture components; organizational culture index; organizational culture strength; negative work impact index.

Відомості про авторів

Карамушка Людмила Миколаївна, член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор, завідувачка лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Karamushka, Liudmyla Mykolaivna, corresponding member, NAES of Ukraine, Dr., Prof., Head, laboratory of organizational and social psychology, G.S.Kostiuk Institute of psychology of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: LKARAMA01@gmail.com

Терещенко Кіра Володимирівна, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Tereshchenko, Kira Volodymyrivna, PhD, senior researcher, Laboratory of organizational and social psychology, G.S. Kostiuk Institute of psychology, NAPS of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: kteresh75@gmail.com

Креденцер Оксана Валеріївна, кандидат психологічних наук, доцент, старший науковий співробітник лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Kredentser, Oksana Valeriivna, PhD, associate professor, senior researcher, Laboratory of organizational and social psychology, G.S. Kostiuk Institute of psychology of NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: okred278@gmail.com

Лягодзінська Валентина Іванівна, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Lahodzinska, Valentyna Ivanivna, PhD, senior researcher, Laboratory of organizational and social psychology, G.S. Kostiuk Institute of psychology of NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: ylagoda@ukr.net

Ковальчук Олександр Сергійович, науковий співробітник лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Kovalchuk, Olexandr Serhiiovych, researcher, Laboratory of organizational and social psychology, G.S. Kostiuk Institute of psychology of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: kovalchuk_a_c@email.ua

Івкін Володимир Миколайович, кандидат психологічних наук, доцент, старший науковий співробітник лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Ivkin, Volodymyr Mykolaiovych, PhD, associate professor, senior researcher, Laboratory of organizational and social psychology, G.S. Kostiuk Institute of psychology of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: vivushka808@gmail.com

УДК 159.9

Карамушка Л.М., Шевченко А.М.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ТА УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Карамушка Л.М., Шевченко А.М. Психологічні чинники та умови забезпечення психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій. У статті представлено розроблену авторську програму дослідно-експериментальної роботи регіонального рівня з теми «Забезпечення психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій». Визначено та описано основні методи дослідження, науковий апарат (мета, об'єкт, предмет, гіпотеза, завдання дослідження); нормативну базу, терміни, етапи та основні форми реалізації програми дослідно-експериментальної роботи, її теоретичне, наукове й практичне значення.

Ключові слова: програма дослідно-експериментальної роботи регіонального рівня; менеджери освітніх організацій; психологічне здоров'я; підготовка менеджерів освітніх організацій до забезпечення психологічного здоров'я.

Карамушка Л.Н., Шевченко А.М. Психологические факторы и условия обеспечения психологического здоровья менеджеров образовательных организаций. В статье представлена разработанная авторская программа опытно-экспериментальной работы регионального уровня по теме «Обеспечение психологического здоровья менеджеров образовательных организаций». Определены и описаны основные методы исследования, научный аппарат (цель, объект,

предмет, гипотеза, задачи исследования), нормативная база, сроки, этапы и основные формы реализации программы опытно-экспериментальной работы, ее теоретическое, научное и практическое значение.

Ключевые слова: программа опытно-экспериментальной работы; образовательные организации; менеджеры образовательных организаций; психологическое здоровье; подготовка менеджеров образовательных организаций к обеспечению психологического здоровья.

Постановка проблеми. Психологічне здоров'я менеджерів освітніх організацій є необхідною умовою його ефективної діяльності загалом і професійної зокрема. У наш час здійснюється перегляд уявлень про людину як особистість, її неповторну цінність, і це потребує розв'язання нових проблем. Найважливішою серед них є проблема збереження здоров'я людини, причому не тільки фізичного, а й психологічного. Різноманітна й тривала дія несприятливих соціальних, психологічних, економічних та інших чинників зумовлює виникнення в менеджерів організацій високої нервово-психічної напруги. Це, в свою чергу, викликає різноманітні негативні прояви в їхній поведінці та діяльності, зокрема відчуття душевного дискомфорту, негативні психічні стани, межові нервово-психічні розлади. В результаті цього виникає проблема психологічного здоров'я особистості.

Інтерес до проблеми психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій щороку стає дедалі помітнішим. Незважаючи на значну кількість теоретичних та емпіричних досліджень, ця проблема є маловивченою й актуальною, оскільки професійна діяльність менеджерів освітніх організацій – одна із найбільш стресогенних. Адже така діяльність пов'язана із систематичними психологічними, фізичними, емоційними й інтелектуальними навантаженнями, що може призводити до порушення психологічного здоров'я.

В ієрархії чинників творчого потенціалу, кар'єрного росту, активної життєдіяльності і самореалізації менеджерів освітніх організацій важливе місце належить його психологічному здоров'ю. Стан здоров'я менеджерів освітніх організацій позначається на результатах усієї управлінської діяльності, впливає на стабільність результатів праці, забезпечує високий рівень професіоналізму, визначає само-ефективність його особистості. Крім того, від психологічного здоров'я значною мірою залежить стан здоров'я усіх учасників навчально-виховного процесу, їхнє соціально-психологічне благополуччя, «життєстійкість». Менеджер з низьким рівнем психологічного здоров'я не здатен створити у школі психологічно безпечне освітнє середовище, сприятливу психологічну атмосферу та достатній рівень розвитку організаційної культури.

Чинниками ризику для психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій є висока емоційна затратність і стресовість діяльності, відсутність у школах умов для зняття психологічної втоми, недостатня компетентність у питаннях збереження психологічного здоров'я.

Вивчення стану проблеми підготовки менеджерів освітніх організацій до збереження психологічного здоров'я у педагогічній теорії і практиці дало змогу виявити *суперечності* між:

- високими вимогами професії до рівня здоров'я менеджерів освітніх організацій і низькими показниками психічного, фізичного і соціального здоров'я менеджерів освітніх організацій як професійної групи;
- об'єктивною потребою суспільства у збереженні здоров'я менеджерів освітніх організацій та особливостями організації навчально-виховного процесу у навчальних закладах, що спричиняє погіршення здоров'я менеджерів освітніх організацій, носить здоров'язатратний характер, недостатнім упровадженням сучасних здоров'язбережувальних технологій у практику діяльності менеджерів освітніх організацій;
- соціальними потребами у вихованні здорового покоління і недостатнім рівнем усвідомлення менеджерами освітніх організацій цінності психологічного здоров'я для здоров'язбережувальної спрямованості навчально-виховного процесу у школі;
- потребами сучасної школи у фахівців з належним рівнем психологічного здоров'я і недостатньою розробленістю теоретичних основ і технології підготовки менеджерів освітніх організацій до його збереження;
- необхідністю створення здоров'язбережувального освітнього середовища в навчальних закладах і відсутністю у менеджерів освітніх організацій чітких орієнтирів та реальних можливостей для реалізації здоров'язбережувальних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасної наукової літератури з проблеми забезпечення здоров'я персоналу освітніх організацій дає змогу виділити дві групи досліджень. *До першої групи входять дослідження, в яких розглядаються теоретико-методологічні основи педагогіки здоров'я* (В. Ананьєв [1], Г. Бевз [3], Ю. Бойчук [5], І. Брехман [8], О. Дехтярьова [5], О. Главник [3], А. Міт'яєва [20], В. Оржеховська [23], О. Пальчик [5], Н. Смірнов [30] та ін.). *До другої групи належать дослідження, присвячені проблемі здоров'я суб'єктів освітнього процесу* (Т. Бабюк [2], Ю. Бойчук [4], В. Горашук [10], Н. Іванова [12], В. Копа [16], І. Курило [18], С. Омельченко [12], І. Чернявська [4], Н. Янц [4] та ін.).

У сучасній науці формуються уявлення про багаторівневність психологічного здоров'я (Б. Братусь [7], Ф. Василюк [9] та інші); розробляються та стверджуються як нова, самостійна галузь наукового знання, підходи до забезпечення психологічного здоров'я (Г. Нікіфоров [21], М. Секач [28] та інші); розглядаються моделі психологічно здорової особистості, в яких підкреслюється, що найважливішими умовами збереження психологічного здоров'я особистості є її самореалізація та цілісність (І. Дубровіна [11], О. Кочарян [17] та інші). Вченими досліджується взаємозв'язок особистісного розвитку індивіда та показників його нормальної реалізації, що розкривається в понятті «психологічне здоров'я» (Н. Колотій [15], В. Пахальян [25], Е. Помиткін [26], В. Семке [29] та інші); висвітлюється проблема забезпечення умов для розвитку психологічно здорової особистості з урахуванням потреб віку (М. Тимофієва [32], Г. Попова [27] та інші).

Проте низка методологічних питань щодо розроблення конкретних напрямів збереження психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій залишається невирішеною. Виникає необхідність, з одного боку, дослідження якісних і кількісних характеристик, що визначають наявний рівень психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій, а з іншого боку, – необхідність створення в межах освітніх організацій додаткових умов його підтримки та розвитку.

Констатуючи наявність у науковій літературі досить значного масиву досліджень у галузі здоров'я, варто відзначити їхню недостатність у сфері психологічного здоров'я. Проблема визначення психологічних умов підготовки менеджерів освітніх організацій до збереження здоров'я раніше не виступала предметом спеціального дослідження в межах організаційної психології. Соціальна значущість проблеми та її недостатня наукова розробленість зумовили вибір теми дослідження.

Метою дослідження є обґрунтування програми дослідно-експериментальної роботи регіонального рівня з питання забезпечення психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. *Теоретико-методологічну основу дослідно-експериментальної роботи* складають принципи системного та діяльнісного підходу (Б. Ананьєв [1], Б. Братусь [7] та інші), основні положення концепцій психологічного здоров'я (Н. Колотій [15], О. Кочарян [17]), концепції діяльності психологічних служб освіти щодо створення здоров'язберігаючого середовища в школі (І. Дубровіна [11], О. Хухлаєва [33] та інші).

В основу дослідження покладено концепцію організаційного розвитку та управління змінами в організації Л. Карамушки [13], принципи аналізу діяльності сучасних організацій: аналіз організацій як відкритих систем; ситуаційний аналіз діяльності організацій.

Для визначення особливостей психологічного здоров'я персоналу освітніх організацій важливими є роботи, в яких відображені теоретико-методологічні основи організаційного розвитку та управління сучасними організаціями в умовах змін (О. Бондарчук [6], Л. Карамушка [13], Н. Коломінський [14], С. Максименко [19] та інші).

Важливу роль у розробленні системи тренінгових занять щодо розвитку психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій відіграють роботи, присвячені формам активного психологічного навчання (В. Панок [24], В. Татенко [31], Т. Титаренко [24], Н. Чепелева [24] та інші), а також розроблені у рамках діяльності лабораторії організаційної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України.

Об'єктом дослідження обрано психологічне здоров'я особистості в умовах освітніх організацій.

Предмет – зміст, структура, психологічні чинники та умови збереження психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій.

Мета дослідно-експериментальної роботи полягає у визначенні змісту, структури, рівня розвитку, психологічних чинників та умов забезпечення психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій, а також розробленні технології забезпечення психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій.

Провідна ідея дослідження, реалізація положень концепції зосереджена в *загальній гіпотезі дослідження*, яка полягає у тому, що спеціально організована система підготовки менеджерів освітніх організацій до збереження психологічного здоров'я здатна забезпечити формування стратегії здоров'ятворчої діяльності і професійної стресостійкості, гармонізацію особистості, що має позитивне відображення на ефективності професійної підготовки, якості професійного життя, продуктивності управлінської діяльності.

Загальна гіпотеза конкретизована у *часткових положеннях*, які передбачають, що ефективність підготовки менеджерів освітніх організацій до збереження психологічного здоров'я забезпечується створенням психологічної системи цієї підготовки, розробленням комплексної програми і технології її реалізації, а також створенням відповідних психолого-педагогічних умов, що:

1) сприяють усвідомленню менеджерами освітніх організацій значущості психологічного здоров'я для успішного здійснення управлінської діяльності, її здоров'язбережувальної спрямованості, визнанню менеджерами освітніх організацій відповідальності й активної ролі у його збереженні;

2) існує зв'язок між рівнем розвитку психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій та чинниками *мезорівня*: а) *організаційно-функціональні*: тип навчального закладу; кількість працівників, які

працюють у навчальному закладі, термін існування навчального закладу; б) *психологічні*: рівень організаційного розвитку навчального закладу; психологічний клімат у колективі, згуртованість колективу, мобінг процеси в організаціях;

3) існує зв'язок між рівнем розвитку психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій та чинниками *мікрорівня*: а) *особистісні*: стресостійкість, тривожність, агресивність, фрустрація, ригідність, емоційна стійкість; б) *професійні*: креативність, мотиваційно-творча спрямованість особистості, інноваційність, саморозвиток, стиль управління; в) *соціально-демографічні*: вік, стать, сімейний стан; г) *організаційно-професійні*: посада в організації, рівень освіти, тип освіти, загальний стаж роботи, стаж роботи на посаді;

4) основними психологічними умовами підготовки менеджерів освітніх організацій до збереження психологічного здоров'я є оволодіння: а) знаннями про сутність і закономірності збереження психологічного здоров'я; б) методами самооцінювання психологічного здоров'я; в) уміннями та навичками збереження психологічного здоров'я.

Відповідно до мети і гіпотези були поставлені такі *завдання дослідження*:

1. Проаналізувати основні теоретико-методологічні підходи до вивчення психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій.

2. Здійснити структурно-функціональний аналіз психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій.

3. Розробити теоретичну модель психологічного здоров'я та психодіагностичну карту показників психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій.

4. Емпірично дослідити рівень розвитку психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій та визначити типологію менеджерів відповідно до векторів реалізації психологічного здоров'я (стратегічний, просоціальний, творчий, духовний, інтелектуальний, сімейний, гуманістичний вектор, «я» вектори).

5. Емпірично дослідити взаємозв'язок між рівнем розвитку психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій та чинниками *мезорівня*: а) *організаційно-функціональні*: тип навчального закладу; кількість працівників, які працюють у навчальному закладі, термін існування навчального закладу; б) *психологічні*: рівень організаційного розвитку навчального закладу; психологічний клімат у колективі, згуртованість колективу, мобінг процеси в організаціях.

6. Емпірично дослідити взаємозв'язок між рівнем розвитку психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій та чинниками *мікрорівня*: а) *особистісні*: стресостійкість, тривожність, агресивність, фрустрація, ригідність, емоційна стійкість; б) *професійні*: креативність, мотиваційно-творча спрямованість особистості, інноваційність, саморозвиток, стиль управління; в) *соціально-демографічні*: вік, стать, сімейний стан; г) *організаційно-професійні*: посада в організації, рівень освіти, тип освіти, загальний стаж роботи, стаж роботи на посаді.

7. Визначити психолого-організаційні умови збереження психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій.

8. Розробити та впровадити технологію, спрямовану на збереження психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій.

9. Визначити ефективність технології, дослідивши динаміку показників психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій.

Теоретичне та наукове значення дослідження полягає у: а) обґрунтуванні основних теоретико-методологічних підходів до вивчення психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій; б) розробленні теоретичної моделі психологічного здоров'я та психодіагностичної карти показників психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій; в) емпіричному дослідженні рівня розвитку психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій та визначенні типології менеджерів освітніх організацій відповідно до векторів реалізації психологічного здоров'я (стратегічний, просоціальний, творчий, духовний, інтелектуальний, сімейний, гуманістичний вектор, «я» вектори); г) виявленні взаємозв'язку між рівнем розвитку психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій та чинниками *мезорівня*: організаційно-функціональні (тип навчального закладу; кількість працівників, які працюють у навчальному закладі, термін існування навчального закладу) і психологічні характеристики (рівень організаційного розвитку навчального закладу; психологічний клімат в колективі, згуртованість колективу, мобінг процеси в організаціях); д) виявленні взаємозв'язку між рівнем розвитку психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій та чинниками *мікрорівня*: особистісні характеристики (стресостійкість, тривожність, агресивність, фрустрація, ригідність, емоційна стійкість), професійні (креативність, мотиваційно-творча спрямованість особистості, інноваційність, саморозвиток, стиль управління); соціально-демографічні (вік, стать, сімейний стан); організаційно-професійні (посада в організації, рівень освіти, тип освіти, загальний стаж роботи, стаж роботи на посаді); з) визначенні психолого-організаційних умов забезпечення психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій; і) розробленні та впровадженні технології, спрямованої на забезпечення психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій; й) ви-

значенні ефективності технології, дослідивши динаміку показників психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій.

Практичне значення дослідження буде полягати в наступному: а) підібраний і апробований комплекс психодіагностичних процедур розширить можливості дослідження психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій, дозволить діагностувати різні аспекти психологічного здоров'я; б) розроблений комплекс діагностичних процедур буде оптимізувати вивчення психологічного здоров'я і може бути застосований у процесі розроблення індивідуальних програм особистісно-професійного розвитку менеджерів освітніх організацій; в) в якості дидактичного матеріалу отримані результати можуть бути використані у процесі розроблення курсів з психології управління, менеджменту та у процесі підготовки організаційних психологів до роботи з персоналом та менеджерами організацій у спецкурсах «Психологія організацій», «Психологія здоров'я», «Технології роботи організаційних психологів», «Психологічний супровід персоналу організацій», «Організаційна культура», а також на курсах підвищення кваліфікації менеджерів освітніх організацій тощо.

Організація та методи дослідження. Для перевірки гіпотези та розв'язання поставлених завдань будуть використані такі методи дослідження: теоретико-методологічний аналіз проблеми, констатувальний і формувальний експерименти.

Теоретичні методи є основними у методології психологічного здоров'я та передбачають впорядкування та систематизацію знань про психологічне здоров'я менеджерів освітніх організацій, використовуючи при цьому принципи логічної вибудови цілісної концепції та визначення місця цих знань в системі суспільствознавчих наук.

У процесі проведення констатувального та формувального експериментів будуть використовуватися: а) *методи психологічної діагностики* (спостереження, тестування, вербально-комунікативні методи, проєктивні методи, контент-аналіз); б) *методи активного соціально-психологічного навчання* (система соціально-психологічних та психолого-організаційних тренінгових занять); в) *методи математичної статистики*.

Нормативну базу дослідно-експериментальної роботи становлять Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2017 року №994 зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 22 вересня 2017 року за №1171/31039, Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 114 зі змінами, внесеними наказом Міністерства освіти і науки України від 23.11.2009 №1054, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 16.12.2009 року за №1217/17233, наказів Міністерства освіти і науки України, департаменту освіти і науки Київської обласної державної адміністрації від 09 листопада 2017 року №25 «Про організацію та проведення дослідно-експериментальної роботи регіонального рівня з теми «Забезпечення психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій» на базі закладів освіти Київської області, з метою обґрунтованого та послідовного запровадження науково-педагогічних технологій, раціональних і ефективних підходів до організації наукової та інноваційної діяльності у сфері освіти, створення ефективної системи методологічного, науково-методичного супроводження модернізації національної освіти, прогнозування тенденцій інноваційного розвитку системи освіти; проведення практико-зорієнтованих психолого-педагогічних досліджень з актуальних проблем розвитку освіти, застосування нових концептуально-методологічних підходів до розроблення і впровадження програм дослідно-експериментальної роботи.

Наукове керівництво дослідно-експериментальної роботи здійснює лабораторія організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (Карамушка Людмила Миколаївна, член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор); кафедра педагогіки, психології та менеджменту освіти Комунального вищого навчального закладу Київської обласної ради «Академія неперервної освіти» (Шевченко Антоніна Михайлівна, кандидат психологічних наук).

Терміни та етапи дослідно-експериментальної роботи (жовтень 2017 року – грудень 2020 року):

- організаційно-підготовчий етап: жовтень 2017 року – серпень 2018 року;
- концептуально-діагностичний етап: вересень 2018 року – серпень 2019 року;
- формувальний етап: вересень 2019 року – серпень 2020 року;
- контрольньо-узагальнювальний етап: вересень 2020 року – грудень 2020 року.

Основними формами реалізації програми дослідно-експериментальної роботи є: проведення діагностичних психологічних обстежень в експериментальних загальноосвітніх навчальних закладах; проведення методологічних сесій у формі тренінгів (з менеджерами, педагогічними працівниками та практичними психологами освітніх організацій); підготовка та проведення індивідуальних і групових консультацій з менеджерами освітніх організацій; підготовка публікацій за результатами дослідно-експериментальної роботи; проведення науково-практичних конференцій та семінарів за результатами дослідно-експериментальної роботи; представлення результатів реалізації програми дослідно-експериментальної роботи на національних та міжнародних освітніх виставках тощо.

Висновки. Реалізація розробленої нами програми дослідно-експериментальної роботи регіонального рівня з теми «Забезпечення психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій» дозволяє, на нашу думку, здійснювати ефективну психологічну підготовку менеджерів освітніх організацій до збереження власного психологічного здоров'я.

Список використаних джерел

1. Ананьев В.А. Введение в психологию здоровья : учебное пособие / В.А. Ананьев. – СПб. : Балтийская педагогическая академия, 1998. – 148 с.
2. Бабюк Т.Й. Теоретичні аспекти проблеми здоров'я та виховання здорового способу життя особистості / Т.Й. Бабюк // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – К. : Інститут проблем виховання АПН України, 2005. – Вип. 8. – Книга 2. – С. 116.
3. Бевз Г.М. Технологія проведення тренінгів з формування здорового способу життя молоді : посібник / Г.М. Бевз, О.П. Главник. – К. : Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, 2005. – 172 с.
4. Бойчук Ю. Формування у студентської молоді відповідального ставлення до здоров'я як актуальна соціальна та педагогічна проблема / Ю.Д. Бойчук, І.В. Чернявська, Н.Д. Янц // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. «Засоби навчальної та науково-дослідної роботи». – 2010. – Вип. 34. – С. 16–22.
5. Бойчук Ю.Д. Оптимізація освітнього середовища як основа здоров'язбереження учасників освітнього процесу / Ю. Бойчук, О. Пальчик, О. Дехтярьова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми : СумДПУ, 2012. – № 2. – С. 137–145.
6. Бондарчук О.І. Соціально-психологічні основи особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності : монографія / О.І. Бондарчук. – К. : Наук. світ, 2008. – 318 с.
7. Братусь Б. С. Аномалии личности / Б. С. Братусь. – М. : Мысль, 1988. – 301 с.
8. Брехман І.І. Введення в валеологію – науку про здоров'я : посібник / І.І. Брехман. – Л., 1987. – 125 с.
9. Василюк Ф.Е. Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций) : учебное пособие / Ф.Е. Василюк. – М. : МГУ, 1984. – 200 с.
10. Горащук В.П. Формирование культуры здоровья школьников (теория и практика) : учебник / В.П. Горащук. – Луганск : Альма-матер, 2003. – 388 с.
11. Дубровина И.В. Психическое и психологическое здоровье в контексте психологической культуры личности / И.В. Дубровина // Вестник практической психологии образования. – 2009. – №3. – С. 17–21.
12. Иванова Н.К. Организационно-педагогические условия формирования здорового образа жизни школьников : дисс. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Н. К. Иванова. – Самара, 2000. – 276 с.
13. Карамушка Л.М. Психология управления : навчальний посібник / Л.М. Карамушка. – К. : Міленіум, 2003. – 344 с.
14. Коломінський Н.Л. Психология менеджменту в освіті (соціально-психологічний аспект) : монографія / Н.Л. Коломінський. – К. : МАУП, 2000 – 286 с.
15. Колотій Н.М. Формування психологічного здоров'я особистості / Н.М. Колотій // Вісник ХДПУ ім. Г.С. Сковороди. Психологія. – 2001. – Вип. 6. – С. 143–148.
16. Копа В.М. Соціальна цінність модусу здоров'я : автореф. дис. ... канд. філософських наук. – 09.00.03 / В.М. Копа. – Одеса, 2006. – 21 с.
17. Кочарян О.С. Духовний вимір психологічного здоров'я студентської молоді: підходи та моделі / О.С. Кочарян, Я.К. Ягнюк // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – Серія : Психологія. – 2011. – № 37, вип. 45. – С. 149–154.
18. Курило І. Соціально-демографічні особливості самооцінки стану здоров'я населенням України / І. Курило // Демографічні дослідження. – Вип. 25 : зб. наук. праць. – К., 2003. – С. 44–55.
19. Максименко С.Д. Психологічні засади взаємозв'язку професійного навчання і розвитку особистості майбутнього фахівця / С.Д. Максименко // Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз : монографія / АПН України. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. – К., 2003. – С. 691–811.
20. Митяева А.М. Здоровьесберегающие педагогические технологии : учеб. пособ. для студ. высших учеб. завед. / А.М. Митяева. – М. : Академия, 2008. – 192 с.
21. Никифоров Г.С. Психология здоровья : учеб. пособие / Г.С. Никифоров. – СПб. : Речь, 2002. – 256 с.
22. Омельченко С.О. Взаємодія соціальних інститутів суспільства у формуванні здорового способу життя дітей та підлітків : монографія / С.О. Омельченко. – Луганськ : Альма-матер, 2007. – 353 с.
23. Оржеховська В.М. Педагогіка здорового способу життя / В.М. Оржеховська // Проблеми освіти : науково-методичний збірник. – К., 2006. – Вип. 48. – С. 3–7.
24. Панок В. Основи практичної психології : посібник / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева. – К. : Либідь, 1999. – 533 с.
25. Пахальян В.Э. Развитие и психологическое здоровье : учебник / В.Э. Пахальян. – СПб. : Питер, 2006. – 240 с.
26. Помиткін Е.О. Психология духовного развития личности : монографія / Е.О. Помиткін. – К. : Наш час, 2005. – 280 с.
27. Попова Г.В. Психологічні аттитюди щодо власного здоров'я у юнацькому віці / Г.В. Попова // Проблеми екстремальної та кризової психології. – 2015. – Вип. 18. – С. 203–210.
28. Секач М.Ф. Психология здоровья : учебное пособие для высшей школы / М.Ф. Секач. – М. : Академический проект, 2003. – 192 с.
29. Семке В.Я. Психическое здоровье и общество : учебник / В.Я. Семке // Си-бирский вестник психиатрии и наркологии. – 1996. – № 1. – С. 5–7.
30. Смирнов Н.К. Здоровьесберегающие образовательные технологии и психология здоровья в школе / Н.К. Смирнов. – М. : АРКТИ, 2005. – 320 с.

31. Татенко В.О. Сучасна психологія: теоретично-методологічні проблеми : навчальний посібник / В.О. Татенко. – К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. – 288 с.
32. Тимофієва М.П. Психологія здоров'я : навчальний посібник / М.П. Тимофієва, О.В. Двіжона. – Чернівці : Книги – XXI, 2009. – 296 с.
33. Хухлаєва О. В. Основы психологического консультирования и психологической коррекции : учебное пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений / О. В. Хухлаєва. – М. : Академия, 2001. – 208 с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Anan'ev V.A. Vvedenie v psihologiju zdorov'ja : uchebnoe posobie / V.A. Anan'ev. – SPb. : Baltijskaja pedagogicheskaja akademija, 1998. – 148 s.
2. Babyuk T.Y. Teoretychni aspekty problemy zdorov'ya ta vykhovannya zdoro-voho sposobu zhyttya osobystosti / T.Y. Babyuk // Teoretyko-metodychni prob-lemy vykhovannya ditey ta uchniv'skoyi molodi : zb. nauk. prats'. – K. : Instytut problem vykhovannya APN Ukrayiny, 2005. – Vyp. 8. – Knyha 2. – S. 116.
3. Bevz H.M. Tekhnolohiya provedennya treninhiv z formuvannya zdorovoho sposobu zhyttya molodi : posibnyk / H.M. Bevz, O.P. Hlavnyk. – K. : Derzh. in-t problem sim"yi ta molodi, 2005. – 172 s.
4. Boychuk Yu. Formuvannya u student-s'koyi molodi vidpovidal'noho stavlennya do zdorov'ya yak aktual'na sotsial'na ta pedahohichna problema / Yu.D. Boychuk, I.V. Chernyavs'ka, N.D. Yants // Zbirnyk naukovykh prats' Kharkivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody. «Zasoby navchal'noyi ta naukovo-doslidnoyi roboty». – 2010. – Vyp. 34. – S. 16–22.
5. Boychuk Yu.D. Optymizatsiya osvith'oho seredovyscha yak osnova zdorov'ya-zberezheniya uchasnykiv osvith'oho protsesu / Yu. Boychuk, O. Pal'chuk, O. Dekhtyar'ova // Pedahohichni nauky: teoriya, istoriya, innovatsiyni tekhnolohiyi. – Sumy : SumDPU, 2012. – № 2. – S. 137–145.
6. Bondarchuk O.I. Sotsial'no-psykholohichni osnovy osobystisnoho rozvytku kerivnykiv zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv u profesiyniy diyal'nosti : monohrafiya / O.I. Bondarchuk. – K. : Nauk. svit, 2008. – 318 s.
7. Bratus' B. S. Anomalii lichnosti / B. S. Bratus'. – M. : Mysl', 1988. – 301 s.
8. Brekhman I.I. Vvedennya v valeolohiyu – nauku pro zdorov'ya : posibnyk / I.I. Brekhman. – L., 1987. – 125 s.
9. Vasiljuk F.E. Psihologija perezhivaniya (analiz preodoleniya kriti-cheskih situacij) : uchebnoe posobie / F.E. Vasiljuk. – M. : MGU, 1984. – 200 s.
10. Gorashhuk V.P. Formirovanie kul'tury zdorov'ja shkol'nikov (teoriya i praktika) : uchebnik / V.P. Gorashhuk. – Lugansk : Al'ma-mater, 2003. – 388 s.
11. Dubrovina I.V. Psihicheskoe i psihologicheskoe zdorov'e v kontekste psihologicheskoy kul'tury lichnosti / I.V. Dubrovina // Vestnik prakticheskoy psihologii obrazovaniya. – 2009. – №3. – С. 17–21.
12. Ivanova N.K. Organizacionno-pedagogicheskie usloviya formirovaniya zdorovogo obraza zhizni shkol'nikov : diss. ... kandidata ped. nauk : 13.00.01 / N.K. Ivanova. – Samara, 2000. – 276 s.
13. Karamushka L.M. Psykholohiya upravlinnya : navchal'nyy posibnyk / L.M. Karamushka. – K. : Milenium, 2003. – 344 s.
14. Kolomins'kyi N.L. Psykholohiya menedzhmentu v osviti (sotsial'no-psykholohich-nyy aspekt) : monohrafiya / N.L. Kolomins'kyi. – K. : MAUP, 2000 – 286 s.
15. Kolotiy N.M. Formuvannya psykholohichnoho zdorov'ya osobystosti / N.M. Kolotiy // Visnyk KhDPU im. H.S. Skovorody. Psykholohiya. – 2001. – Vyp. 6. – S. 143–148.
16. Kopa V.M. Sotsial'na tsinnist' modusu zdorov'ya : avtoref. dys. ... kand. filosof's'kykh nauk. – 09.00.03 / V.M. Kopa. – Odesa, 2006. – 21 s.
17. Kocharyan O.S. Dukhovnyy vymir psykholohichnoho zdorov'ya student-s'koyi molodi: pidkhody ta modeli / O.S. Kocharyan, Ya.K. Yahnyuk // Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V.N. Karazina. – Seriya : Psykholohiya. – 2011. – № 37, vyp. 45. – S. 149–154.
18. Kurylo I. Sotsial'no-demohrafichni osoblyvosti samoostinky stanu zdorov'ya naselennyam Ukrayiny / I. Kurylo // Demohrafichni doslidzhennya. – Vyp. 25 : zb. nauk. prats'. – K., 2003. – S. 44–55.
19. Maksymenko S.D. Psykholohichni zasady vzayemozv'yazku profesiynoho navchannya i rozvytku osobystosti maybutn'oho fakhivtsya / S.D. Maksymenko // Nepererna profesiyna osvita: filosofiya, pedahohichni paradyhmy, prohoz : monohrafiya / APN Ukrayiny. In-t pedahohiky i psykholohiyi prof. osvity. – K., 2003. – S. 691–811.
20. Mitjaeva A.M. Zdorov'esberegajushhie pedagogicheskie tekhnologii : ucheb. posob. dlja stud. vysshih ucheb. zaved. / A.M. Mitjaeva. – M. : Akademiya, 2008. – 192 s.
21. Nikiforov G.S. Psihologija zdorov'ja : ucheb. posobie / G.S. Nikiforov. – SPb. : Rech', 2002. – 256 s.
22. Omel'chenko S.O. Vzayemodiya sotsial'nykh instytutiv suspil'stva u formuvanni zdorovoho sposobu zhyttya ditey ta pidlitkiv : monohrafiya / S.O. Omel'chenko. – Luhans'k : Al'ma-mater, 2007. – 353 s.
23. Orzhekhov's'ka V.M. Pedahohika zdorovoho sposobu zhyttya / V.M. Orzhekhov's'ka // Problemy osvity : naukovo-metodychnyy zbirnyk. – K., 2006. – Vyp. 48. – S. 3–7.
24. Panok V. Osnovy praktichnoyi psykholohiyi : posibnyk / V. Panok, T. Tytarenko, N. Chepelyeva. – K. : Lybid', 1999. – 533 s.
25. Pahal'jan V.Je. Razvitie i psihologicheskoe zdorov'e : uchebnik / V.Je. Pahal'jan. – SPb. : Piter, 2006. – 240 s.
26. Pomytkin E.O. Psykholohiya dukhovnoho rozvytku osobystosti : monohrafiya / E.O. Pomytkin. – K. : Nash chas, 2005. – 280 s.
27. Popova H.V. Psykholohichni attityudy shchodo vlasnoho zdorov'ya u yunats'komu vitsi / H.V. Popova // Problemy ekstremal'noyi ta kryzovoyi psykholohiyi. – 2015. – Vyp. 18. – S. 203–210.
28. Sekach M.F. Psihologija zdorov'ja : uchebnoe posobie dlja vysshej shkoly / M.F. Sekach. – M. : Akademicheskij proekt, 2003. – 192 s.
29. Semke V.Ja. Psihicheskoe zdorov'e i obshhestvo : uchebnik / V.Ja. Semke // Si- birskij vestnik psichiatrii i narkologii. – 1996. – № 1. – S. 5–7.

30. Smirnov N.K. Zdorov'esberegajushhie obrazovatel'nye tehnologii i psihologija zdorov'ja v shkole / N.K. Smirnov. – М. : ARKTI, 2005. – 320 s.
32. Tymofiyeva M.P. Psykholohiya zdorov'ya : navchal'nyy posibnyk / M.P. Tymofiyeva, O.V. Dvizhona. – Chernivtsi : Knyhy –XXI, 2009. – 296 s.
33. Huhlaeva O.V. Osnovy psihologicheskogo konsul'tirovaniya i psihologicheskoy korrekcii : uchebnoe posobie dlja studentov vyssh. ped. ucheb. zavedenij / O.V. Huhlaeva. – М. : Akademija, 2001. – 208 s.

Karamushka, L.M., Shevchenko, A.M. Psychological conditions of educational organization managers' psychological well-being promotion training. The authors present their regional level research and experimental work program "Promotion of educational organization managers' psychological well-being". The authors highlight the objectives, hypothesis, methods, instruments, normative base, terms, stages and main forms of the program.

The research is believed to have theoretical and practical significance because it substantiates the main theoretical and methodological approaches to the study of educational organization managers' psychological well-being, develops a psychological well-being model and a psychodiagnostic map of educational organization managers' psychological well-being indicators, empirically study the levels of educational organization managers' psychological well-being, determines the educational organization managers' typology in accordance with the vectors of psychological well-being promotion (strategic, prosocial, creative, spiritual, intellectual, family, humanistic and individual vectors), reveals the relationship between the levels of educational organization managers' psychological well-being and meso-level and micro level factors.

Keywords: regional level research and experimental work program; educational organization managers; psychological well-being; educational organization managers' psychological well-being promotion training.

Відомості про авторів

Карамушка Людмила Миколаївна, заступник директора Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України з науково-організаційної роботи та міжнародних наукових зв'язків, член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор, м. Київ, Україна.

Karamushka, Liudmyla Mykolaivna, corresponding member, NAES of Ukraine, Dr., Prof., Head, laboratory of organizational and social psychology, G.S.Kostiuk Institute of psychology of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: lkarama01@gmail.com

Шевченко Антоніна Михайлівна, старший викладач кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти Комунального вищого навчального закладу Київської обласної ради «Академія неперервної освіти», кандидат психологічних наук, м. Біла Церква, Україна.

Shevchenko Antonina Mykhaylivna, PhD, senior lecturer of the Department of Pedagogy, Psychology and Management of Education of the Communal Higher Educational Institution of the Kyiv Regional Council "Academy of Continuing Education", Bila Tserkva, Ukraine.

E-mail: t131103@ukr.net

УДК 005.32

Клочко А.О.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТИЛЮ УПРАВЛІННЯ В КЕРІВНИКІВ ОСВІТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Клочко А.О. Теоретичні аспекти дослідження стилю управління в керівників освітніх організацій. У статті проведено аналіз наукових підходів до визначення стилю управління керівників освітніх організацій. Теоретично обґрунтовано співвідношення понять «стиль управління» і «стиль керівництва» із розглянутих вихідних положень про співвідношення управління та керівництва. Представлено наукові дослідження щодо виявлення психологічних особливостей стилів управління керівників освітніх організацій у сучасних умовах трансформацій. Складено психологічну характеристику авторитарного, демократичного та ліберального стилів управління.

Ключові слова: освітня організація, стиль, керівництво, управління, стиль керівництва, стиль управління.

Клочко А.О. Теоретические аспекты исследования стиля управления у руководителей образовательных организаций. В статье проведен анализ научных подходов к определению стиля управления руководителей образовательных организаций. Теоретически обоснованно соотношение понятий «стиль управления» и «стиль руководства» из рассмотренных исходных положений о соотношении управления и руководства. Представлены научные исследования относительно выявления психологических особенностей стилей управления руководителей образовательных организаций в современных условиях трансформаций. Составлена психологическая характеристика авторитарного, демократического и либерального стилей управления.

Ключевые слова: образовательная организация, стиль, руководство, управление, стиль руководства, стиль управления.

Постановка проблеми. В епоху реформування освіти розвиток освітньої організації неможливий без ефективної управлінської діяльності, тому значення керівництва в освітніх організаціях є актуальним